

BRUGSFORENINGERNE OG HANDELSSTANDEN

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening
den 19. Januar 1915

Af

C. V. Bramsnæs.

Den 21. December 1844 aabnede Pionererne i Rochdale deres Brugsforenings-Bod. De var 28 i Tal, og deres opsamlede Startkapital var 28 £. I sin varmhjærtede, men romantiske Skildring af Rochdale-Vævernes Historie fortæller Holyake, hvorledes de fattige Vævere paa denne Aarets længste Aften, der var sludfuld og taaget, stod ængstelige i deres lavloftede Butik og drøftede, hvem der skulde vove sig ud og tage Skodderne fra. For udenfor mødte man Spot og Spe over det latterlige Foretagende, der skulde sættes i Gang. Rundt om stod Byens agtværdige Borgere og Handlende og saa til med overlegen Haan, og Gadedrengene peb i Fingrene. — Men Skodderne kom fra, og Butikken blev aabnet.

Ser man bort fra det romantiske i Skildringen af Starten, bliver der den Kendsgerning tilbage, at disse Væveres Brugsforening var den første, som fik varig Betydning, og det er den, som i mangt og meget har

været Forbilledet i hele den Brugsforeningsbevægelse, der senere har bredt sig fra Land til Land.

Kooperationens Idé, baade med Hensyn til Produktion og Fordeling, var ikke ny i England i 1844. Robert Owens utrættelige Arbejde for nye sociale Former havde i mange Kredse vakt Troen paa, at man ved Hjælp af økonomiske Sammenslutninger kunde skabe sig bedre Levevilkaar. En Mængde Selskaber og Foreninger var i Aarenes Løb sat i Gang, men der var tilsyneladende ingen rigtig Livskraft i dem. Maa-ske var det et Tilfælde, at netop Rochdale-Vævernes Forening viste sig levedygtig, maaske var det, fordi dens Grundlæggere havde et mere praktisk Greb paa Tingene end deres Forgængere — det sidste er vel sandsynligt. Maalet, der foresvævede de 28 Rochdale-Vævere, var iøvrigt højtflyvende nok; i den Henseende var de fuldblods Oweniter. De vilde, foruden at starte en Butik, tillige bygge eller købe Huse til Medlemmerne, oprette Produktionsværksteder, hvor Medlemmerne kunde beskæftiges, hvis de blev arbejdsløse eller blev sat ned i Løn; de vilde købe eller leje Jord, ved hvis Dyrkning Medlemmerne ligeledes kunde beskæftiges. Og endelig havde de som almindeligt Maal Udviklingen af deres Sammenslutning til en Koloni, hvor Medlemmerne i Fællesskab skulde varetage alle Livets økonomiske og kulturelle Opgaver, eventuelt under Samarbejde med andre lignende Kolonier.

Heldigvis tog Rochdale-Pionererne først fat paa at løse det første Punkt paa Programmet — deri viste de deres praktiske Sans.

Man plejer ofte at fremhæve som Aarsag til Rochdale-Foreningens Levedygtighed, at den indførte et

nyt Princip for Omsætningen af Varerne, nemlig at sælge til almindelig Dagspris og derefter fordele det indvundne Overskud i Forhold til de enkelte Medlemmers Indkøb. Principet for Fordelingen var dog ikke helt nyt; det havde været i Brug allerede tidligere i Foreninger baade i England og Skotland, men det er tvivlsomt, hvorvidt Rochdale-Mændene vidste dette, og at denne Fordelingsmaade har faaet Navnet Rochdale-Principet er derfor ingen ufortjent Ære for disse Brugsforeningsbevægelsens praktiske Førstemænd. Principets Overlegenhed som Fordelingsgrundlag har vist sig gennem Tiderne rundt om, hvor den kooperative Varefordeling har vundet frem.

— Vi har kastet et Blik tilbage over Brugsforeningsbevægelsens første Oprindelse og set, hvorledes den begyndte under smaa og uanselige Former. Senere har den vist sine Udviklingsmuligheder. Rochdale-Væverne fik snart Efterfølgere, og rundt om i England skød den ene Forening op efter den anden. Fra England er Bevægelsen naaet videre til Europas andre Stater og til Amerika, ja selv til Østens Lande. Fra at være et Kælebarn for Socialreformatorer baade i og udenfor Nationaløkonomernes Kreds er Brugsforeningsbevægelsen i vore Dage blevet en Faktor, der nødvendvungent maa regnes med i det økonomiske Liv. Og i samme Grad som Bevægelsens praktiske Betydning er vokset, i samme Grad har den vakt Strid. Den hæves til Skyerne af begejstrede Tilhængere, og den forkætres af Modstanderne som ødelæggende for sundt og normalt Samfundsliv.

Før jeg gaar over til en nærmere Belysning af disse Forhold, skal jeg kort give en Oversigt over

Brugsforeningernes Udvikling og nuværende Standpunkt i nogle af de vigtigste Lande.

Som naturligt er, gaar Bevægelsens Hjemland stadig i Spidsen. Af Rochdale-Foreningen med sine oprindelige 28 Deltagere er der blevet et mægtigt Selskab paa 12—14 000 Medlemmer, og den har nu en Aarsomsætning paa 4—5 Mill. Kr. I adskillige Byer i England findes der Foreninger med et Medlemstal paa de halvt Hundrede Tusinde og derover og med en Omsætning, som svarer dertil. Imidlertid er det jo de samlede Tal for hele Landet, der har særlig Interesse. De senere Aartiers Udvikling for Brugsforeningerne i Storbritannien og Irland viser sig i følgende Tal:

	1885	1900	1911	1913
Antal Foreninger	1 148	1 439	1 464	1 508
Antal Medlemmer	747 000	1 707 000	2 640 000	3 110 000
Omsætning i Mill. Kr.	360	900	1 350	2 340

Foreningernes Antal er — navnlig i de senere Aar — kun svagt stigende, men Medlemstallet og Omsætningen vokser stærkt. Fra 1885 til 1913 er Medlemstallet mere end firdoblet, og Omsætningen er syv-doblet. Hvert femtende Menneske i England er nu Medlem af en Brugsforening.

De britiske Brugsforeninger har to Fællesforeninger (Wholesale Societies), en i Manchester for England og en i Glasgow for Skotland, oprettet henholdsvis i 1863 og 1867. Den engelske Fællesforening havde i 1901 en Omsætning paa 310 Mill. Kr. og i 1913 paa ca. 700 Mill. Kr., den skotske i 1900 en Omsætning paa 100 Mill. Kr. og i 1913 paa ca. 210 Mill. Kr. I stigende Grad er man gaaet over til egen Produktion af Varer. I 1910 havde de to Fællesforeninger tilsam-

men en Egen-Produktion til en Værdi af 162 Millioner Kroner.

Det Land, hvor Brugsforeningerne har vundet størst Udbredelse, næst efter England, er Tyskland. Da den kooperative Bevægelse i Midten af forrige Aarhundrede kom frem i Tyskland, var det ikke Brugsforeninger, der oprettedes, men Laane- og Forskudsforeninger med Schulze-Delitzsch og Raiffeisen som Foregangsmænd. Men senere er ogsaa Brugsforeningerne kommet frem, og Udviklingen paa dette Omraade har navnlig i den sidste halve Snes Aar været saa kraftig, at Tyskland er kommet godt op paa Siden af England.

I 1905 var Antallet af Brugsforeninger i Tyskland naaet op paa omkring 2000, og dette Tal er ikke steget synderligt siden. Derimod er Medlemsantallet steget meget stærkt. I 1904 ansloges der at være 1 Mill. Medlemmer i tyske Brugsforeninger, i 1914 2,3 Mill. Medlemmer. Omsætningen i Brugsforeningerne er i samme Tidsrum steget fra 200 Mill. Kr. til ca. 600 Mill. Kr. Der har altsaa i det sidste Tiaar været en Stigning i Medlemstal og Omsætning paa henholdsvis 130 og 200 %.

Tyskernes mærkelige Organisationsevne har ogsaa sat sit Præg paa Brugsforeningerne. Organisationsformen for alle de kooperative Foreninger i Tyskland (altsaa ogsaa Laaneforeninger, Produktionsforeninger osv.) er i store Træk følgende:

- 1) Den enkelte Forening (for Brugsforeningernes Vedkommende hyppigt med en Mængde Filialer);
- 2) Større Lands- eller Provinsforbund, der omfatter de enkelte Foreninger og ofte benævnes „Re-

visionsforbund“, fordi disse Forbund udøver den lovbefalede Revision for de tilhørende Foreninger; og endelig

3) Rigs- eller Centralforbund, som omfatter et større eller mindre Antal Revisionsforbund.

For Brugsforeningerne spiller kun to Centralforbund en Rolle, nemlig „Allgemeiner Verband der deutschen Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften“ og „Zentralverband deutscher Konsumsvereine“. Det første Forbund blev dannet allerede 1869 og var oprindeligt en Sammenslutning af Produktions- og Laaneforeninger efter Schulze-Delitzch's Art, men kom senere til at omfatte de fleste Brugsforeninger. I Begyndelsen af indeværende Aarhundrede kom der stærke Uoverensstemmelser mellem „Allgemeiner Verband“ og en Del Brugsforeninger. Disse vilde nemlig i større Udstrækning give sig af med Egen-Produktion, og dette stemte ikke med Interesserne hos de Foreninger af Haandværkere og Smaaproducenter, som udgjorde Kærnen i „Allgemeiner Verband“. Resultatet blev, at et større Antal Brugsforeninger i 1902 traadte ud og dannede en ny Rigsorganisation, det før nævnte „Zentralverband deutscher Konsumsvereine“. I de første Aar derefter stod de to Centralorganisationer omtrent lige stærke med Hensyn til Tilslutning af Brugsforeninger, men „Allgemeiner Verband“ er ikke gaaet frem i de følgende Aar. Det har stadig ca. 300 Brugsforeninger med omkring 300 000 Medlemmer. Den betydelige Fremgang i det senere Aarti for Brugsforeningerne falder derfor under „Zentralverband“, som i 1913 omfattede 1155 Brugsforeninger med 1,6 Mill.

Medlemmer og derfor ubestridt indtager Førerstillingen i den tyske Brugsforeningsbevægelse.

Tyskland mangler naturligvis heller ikke en Fællesindkøbsforening for Brugsforeninger. Den oprettedes i 1893 i Hamborg („Gross-Einkaufs-Gesellschaft“), og dens Vareomsætning var i 1913 ca. 140 Mill. Kr. I 1909 var Omsætningen 68 Mill. Kr., og denne er altsaa fordoblet i de sidste fire Aar. Den tyske Fællesindkøbsforening har en Række Fabrikker for Egen-Produktion, hvis Værdi i 1913 var ca. 9 Mill. Kr., men desuden har de enkelte Brugsforeninger, navnlig i de store Byer, i høj Grad taget Egen-Produktion op, især ved Oprettelse af Bagerier og Slagterier.

Af andre Lande i Evropa har særlig Belgien og Svejts en kraftig Brugsforeningsbevægelse. Men iøvrigt findes denne i saa godt som alle europæiske Lande, og de sidste internationale Beretninger meddeler om en vaagnende Brugsforeningsbevægelse i de forenede Stater i Nordamerika og i Japan. I vore to nordiske Nabolande, Norge og Sverige, fandtes der i 1910 henholdsvis 370 og 575 Brugsforeninger med et Medlemstal paa ca. 50 000 og 100 000.

Endelig kommer vi til vort eget Land. Efter Statistisk Aarbog 1914 fandtes der ialt i Danmark 1562 Brugsforeninger med 244 000 Medlemmer. Siden 1910 er der kommet omtrent 200 nye Brugsforeninger til. Medlemstallet er steget med 40 000 eller 20 %, og hvert tolvte Menneske i Danmark er nu Brugsforeningsmedlem. Omsætningen er i de samme 4 Aar steget fra 70 Mill. Kr. til 103 Mill. Kr., altsaa med op imod 50 %. Det er navnlig Hovedstaden og Byerne, der har faaet Medlemstal og Omsætning til at vokse saa

kraftigt i de fire Aar. I Femaaret 1905—10 var Stigningen væsentlig mindre, efter en foretagen Beregning (der foreligger ikke sikre Holdepunkter) steg Medlemstallet med ca. 8 %¹⁾.

Den nuværende Fællesforening for Danmarks Brugsforeninger oprettedes 1896. Dens Omsætning var i 1913 ca. 62 Mill. Kr., deraf Egenproduktion ca. 10 Mill. Kr. I 1906 var Omsætningen 31 Mill. Kr. med en Egenproduktion af Værdi godt 2 Mill. Kr. Omsættningens Værdi er altsaa fordoblet i 7 Aar, og Egenproduktionen er steget til det femdobbelte,

* * *

De anførte Data viser, at der er et Fællestræk, som karakteriserer Brugsforeningsbevægelsen overalt i det sidste Tiaar, og det er en stærk og kraftig Udvik-

¹⁾ Udviklingen fra 1910—14 ses nærmere af følgende Tabel:

	Antal Foreninger					
	Uden Næringsbevis		Med Næringsbevis		Ialt	
	1914	1910	1914	1910	1914	1910
Hovedstaden	2	—	15	—	17	—
Øernes Provinsbyer	16	11	18	11	34	22
Jyllands —	15	7	26	15	41	22
Provinsbyerne ialt	31	18	44	26	75	44
Øernes Landdistr. . .	506	460	140	130	646	590
Jyllands —	446	403	378	327	824	730
Landdistr. ialt	952	863	518	457	1 470	1 320
Hele Landet	985	881	577	483	1 562	1 364

ling. Det er næppe tilfældigt, at denne falder sammen med den udprægede Dyrtdperiode, som det samme Decennium har været. Naar Priserne stiger, og Lønningerne baade for Arbejdere, Funktionærer og Embedsmænd ikke følger hurtigt nok med, griber man uvilkaarligt efter Midler, som kan indskrænke Udgifterne, uden at Forbruget behøver at nedsættes.

Denne stigende Tilslutning til Brugsforeningerne bliver selvfølgelig ikke uden Følger for de Klasser i

	Antal Medlemmer		Omsætning i 1000 Kr.	
	1914	1910	1914	1910
Hovedstaden	7 228	—	1 912	—
Øernes Provinsbyer .	15 104	5 095	7 035	1 887
Jyllands — .	17 366	10 615	5 431	2 989
Provinsbyerne ialt	32 470	15 710	12 466	4 876
Øernes Landdistr. . . .	105 077	100 900	37 266	28 382
Jyllands —	99 080	88 122	51 243	36 301
Landdistr. ialt	204 157	189 022	88 509	64 683
Hele Landet	243 855	204 732	102 887	69 559

Før 1910 var den nærmest foregaaende Udvikling følgende:

1892: 547 Foreninger med 75 294 Medlemmer

1898: 837 — „ 130 331

1905: 995 — „ 164 710

Statistiken for disse Aar omfattede dog ikke Brugsforeninger med Næringsbeviser. Af saadanne fandtes der i 1905 285 (77 paa Øerne og 208 i Jylland). Det samlede Antal Foreninger i 1905 bliver altsaa 1280. Anslaaes Medlemsantallet for de 285 Foreninger til ca. 25 000 (Foreninger med Næringsbevis er gennemsnitlig mindre end Foreninger uden Næringsbevis), faar man et Medlems-tal i 1905 paa omkring 190 000, hvad der giver en Stigning i Femaaret 1905—10 paa ca. 8° o.

Samfundet, hvis Erhverv berøres heraf. Modstanden mod Brugsforeningerne melder sig, snart aabenlyst, snart mere skjult — og Modstanden kommer fra Handelsstanden.

Brugsforeningernes egentlige Opgave er at varetage Forbrugernes Interesse, at sikre disse Varer til billigst mulige Priser, og da Forbrugernes Varepriser foruden Produktionsomkostninger tillige indeholder en Handelsavance, kan man rent abstrakt opstille et Modsætningsforhold mellem den samlede Handelsstand og Forbrugerne eller Brugsforeningerne som Varetager af Forbrugernes Interesser. Men Forholdet er i Virkeligheden mere kompliceret.

Begrebet „Stand“ er i vore Dage blevet mere og mere udflydende, og dette gælder ikke mindst det særlige Begreb „Handelsstand“, som netop dækker over vidt forskellige Bestanddele.

Det er næppe i ret mange Tilfælde, hvor det drejer sig om økonomiske Interesseforhold, muligt at operere med Begrebet „Handelsstand“ som en Enhed. Man kan blot erindre sig den Delingslinje, som næsten altid vil være mellem Engros- og Detailhandelen. Hvis man forudsætter en Art Modsætningsforhold mellem Forbrugere og Detailsælgere, nemlig at de første er interesseret i en lav Salgspris og de sidste — i hvert Fald i det konkrete Salgsøjeblik — i høje Priser, saa maa det samme Modsætningsforhold bestaa mellem Detailsælgeren og Engros-Sælgeren. I begge Tilfælde staar den købende Part med en Interesse, som er modsat Sælgerens. Iøvrigt griber den ene Handelsbranche i den Grad ind i den anden, at der ogsaa heraf opstaar et Modsætningsforhold indenfor Standen.

Yderligere kompliceres Forholdet derved, at den enkelte Handlende er Forbruger af en Mængde Varer, som han ikke selv er Sælger af. Dette kommer stærkere og stærkere frem, jo mere Handelen specialiseres, saaledes at en Forretning kun sælger en enkelt eller ganske faa Artikler. For alle andre Varers Vedkommende, som indgaar i hans Forbrug, vil den Handlende være interesseret i lave Priser og derfor ogsaa i en lav Handelsavance paa disse Varer.

Hvis en Handlendes Forretning f. Eks. kun omfatter Varer, som af visse Aarsager ikke indgaar i Brugsforeningernes Omsætning, vil man meget vel kunne tænke sig ham som Medlem af en saadan Forening, hvor han kan nyde de større eller mindre Fordele i Retning af lavere Forbrugsudgifter, som dette Medlemsskab bringer ham. Ja, selv om han er Sælger af en Specialvare, der ogsaa forhandles gennem Brugsforeningerne, vil hans Interesse som Forbruger af alle andre Varer være saa stærk, at han i hvert Fald alvorligt burde overveje, om han ikke staar sig ved at melde sig ind som Medlem. Han vil nu næppe gøre det, men Grunden behøver ikke at være, at han er den ideelle „economic man“, der til det yderste afvejer de økonomiske Følger af at gøre dette eller hint; langt snarere vil Følelsen af Konkurrenceforholdet mellem ham og Brugsforeningerne være saa stærk, at den fine økonomiske Afvejen af hele Stillingen slet ikke kommer frem.

Det er iøvrigt højst sandsynligt, at det gaar den førstnævnte Handlende paa samme Maade, selv om han ikke direkte behøver at frygte Brugsforeningernes Konkurrence. Og for saa vidt er der en samlet Standsinteresse,

der gør sig gældende mod Brugsforeningerne, men dermed er ikke sagt, at denne Standsinteresse hviler paa et virkeligt økonomisk Modsætningsforhold. Det vilde den gøre, hvis man kunde fastslaa den Sætning, at en stærk Konkurrence og dermed lavere Avance i ét Handelsfag samtidig vilde trykke Avancen i andre Handelsfag, selv om de ellers er uafhængige af hinanden. Men skønt en saadan Paavirkning rent teoretisk kunde synes at have megen Sandsynlighed for sig, spiller den næppe stor Rolle, i hvert Fald i Detailhandelen. De Handlende regner ikke selv med en saadan Paavirkning. Der er næppe nogen Spækhøker eller Melhandler, som selv i det fjærne øjner en Fare for sin egen Handelsfortjeneste, fordi han faar et Indtryk af, at Fortjenesten f. Eks. i Manufakturfacet er paa Retur, idet Konkurrencen skærpes ved Oprettelsen af nye Forretninger.

Alligevel vil en Brugsforening hyppigt for den Handlende staa som en Fare, selv om der ingen Sandsynlighed er for, at den nogensinde kaster sig over hans Specialbranche.

Som jeg senere skal vise, svækker netop denne uklare Følelse af fælles Standsinteresser Handelsstanden i Konkurrencen med Brugsforeningerne, og især gaar dette ud over Detailhandlerstanden.

De rationelt organiserede Brugsforeninger, saaledes som de findes bl. a. i de Lande, jeg har nærmere omtalt i det foregaaende, nøjes ikke med at drive Detailhandel, men inddrager ogsaa Engros-Handelen under deres Virksomhed. For saa vidt er deres Bestræbelser rettede mod at give Forbrugerne Andel i Handelsavancen, baade i den store og den lille Han-

del. Men Frygten for Brugsforeningernes Konkurrence og Modstanden mod dem findes dog mest umiddelbart i Detailhandlernes Rækker.

Det kan vistnok siges med temmelig almen Gyldighed, at Detailhandelens økonomiske Vilkaar i vore Dage ikke er særlig gunstige. Fra mange Sider trues de Handlendes Eksistens af en skarp Konkurrence, der imidlertid ikke mindst maa søges indenfor Handelsstandens egen Kreds. I visse Handelsbrancher, f. Eks. Manufaktur, er det især Storhandelen, som gennem Varehuse drager Detailhandelen til sig. Systematisk Reklame i Bladene og kostbart og elegant arrangerede Udstillingslokaler lokker og drager Publikum. Om Handelsavancen paa Varerne er mindre i de store Magasiner end hos de mindre Handlende er maaske tvivlsomt, selv om Betingelserne derfor er til Stede, idet baade Engros- og Detailavancen og ofte tillige Produktionsavancen falder paa samme Hænder. Men da Muligheden for at vurdere Varekvalitet og Pris i Manufakturbranchen er yderst ringe for Publikum, vokser Troen paa det fordelagtige i at købe i Varehusene let, og Kunderne drages fra de smaa Butikker. Tager man f. Eks. Nærings- og Nydelsesmiddelbranchen, spiller den egentlige Varehushandel i hvert Fald her hjemme ingen synderlig Rolle, men til Gengæld ligesom udhules denne Handelsbranches Omraade indvendig fra ved de mange Specialforretninger, som bemægtiger sig snart denne, snart hin Artikel, der tidligere naturligt hørte hjemme i den almindelige Omsætning i Kolonial- og Urtekrambutikkerne. Eksempler herpaa er: Kaffe, Cigarer og Tobak, Smør, Æg og Ost, Sæbe,

Sukkervarer og Chokolade, Sydfrugter og Konserves osv. osv.

Konkurrencen i Detailhandelen forøges yderligere ved, at denne Handel i endnu højere Grad end de fleste andre Næringsveje er aabent Land for alle og enhver. Enhver kan ikke gaa hen og blive Skræder eller Snedker, men enhver kan blive Detailhandler, naar blot han har Penge til at løse Næringsbeviset. En Urtekræmmer eller en Manufakturhandler vil vel nok endnu i de fleste Tilfælde være en udlært Handelsmand, men gaar vi til Specialforretningerne, bliver Forholdet sikkert det omvendte. Hvor mange af Københavns Cigarhandlere f. Eks. er vel oplært til Handelen? Og for de fleste andre Specialforretninger er Forholdet sikkert det samme. Der kræves i Virkeligheden saa lidt til at drive en saadan Forretning, blot en vis Tilpasningsevne i det nye Forhold; er der lidt Held, ja saa gaar Forretningen, og Detailhandlerne har faaet en ny Konkurrent. Selvfølgelig gaar en Mængde af disse Nybegyndere i Stykker, men da der stadig er nok, der vover Eksperimentet for at opnaa den eftertragtede „selvstændige“ Stilling, bliver Resultatet alligevel, at Tilgangen af Forretninger har en kraftig Tendens til at stige stærkere end Behovet.

En særlig Form for Konkurrence i Detailhandelen er Oprettelsen af Filialforretninger. Kapitalkraftige Firmaer, ofte Aktieselskaber, strør deres Butiker rundt om i Byerne og paa Landet, og paa Grund af den forenede Engros- og Detailavance kan Konkurrencen for de lokale Handlende blive i høj Grad trykkende. Her hjemme bremses en saadan Handelsform noget af Bestemmelsen i Næringsloven om, at hver Handlende

kun maa have ét Udsalgssted i hver Kommune, men denne i og for sig forældede Bestemmelse forsvinder vel en Gang, og saa er Vejen aaben. I Lande, hvor Lovgivningen ikke lægger Hindring i Vejen, saaledes England og Frankrig, blomstrer disse Forretninger kraftigt.

Fra mange Sider trues Detailhandelen saaledes, og hertil kommer den stærkt voksende Brugsforeningsbevægelse, der naturligvis ogsaa staar som en mørk Sky paa Detailhandelens Himmel. Men der er den Ejendommelighed, at man er tilbøjelig til at skrive hele Skylden for de trykkende Forhold paa Brugsforeningernes Konto. I visse Tilfælde kan den enkelte Handlende maaske med Grund sige, at han kun behøver at frygte Konkurrence fra Brugsforeningernes Side. Tænk vi os en Landkøbmand, der uden Konkurrenter lever i en Landsby eller en Egn, hvor der ikke er særlig stærk Befolkningstilvækst. Han risikerer ikke let, at der kommer en anden Købmand og slaar sig ned i hans umiddelbare Nærhed. Der kan nemlig kun leve én Købmand paa Stedet, og Chancerne for at bestaa vilde for den nye være meget ringe. Men der kan komme en Brugsforening, fordi denne startes under andre Forudsætninger end en almindelig Forretning, og vor Købmand kan derfor paa denne Maade faa sin Eksistens truet. Dette specielle Tilfælde vil dog kun komme frem under smaa og stillestaaende Forhold. I en By maa den Handlende altid være forberedt paa, at han en skøn Dag ser en Konkurrencebutik blive aabnet paa den anden Side af Gaden. Men her kommer Forskellen frem. Hvis det er en almindelig privat Forretning, vil han sandsynligvis beklage

sin Skæbne, men hvis det er en Brugsforening, vil han tillige føle sig socialt oprørt over Samfundets Uretfærdighed.

Er denne Følelse nu berettiget eller ej?

I den Frikonkurrencens Tidsalder, vi i hvert Fald endnu formelt lever i, kan vor Handlende kun berettiget oprøres over Brugsforeningen, hvis den paa en eller anden Maade begunstiges særligt af Lovgivningen.

Vi skal derfor et Øjeblik se paa, hvorledes Brugsforeningernes Retsstilling er. I Lande som England og Tyskland findes der Love, der specielt regulerer Brugsforeningernes Forhold. Disse Love har nærmest været nødvendige for overhovedet at give Foreningerne en vis lovmæssig Anerkendelse, saa de kom ind under den almindelige Retsbeskyttelse, men iøvrigt indeholder de en Række Bestemmelser om Foreningernes Rettigheder og Pligter, der dog i Almindelighed kan siges hverken at virke generende eller begunstigende. Her hjemme har vi kun meget faa Lovbestemmelser, der specielt vedrører Brugsforeningerne. Efter Lov af 23. Maj 1873 skal de løse Borgerskab eller Næringsbevis, naar de driver Næring, det vil efter den almindelige Fortolkning sige, naar de sælger til Ikke-Medlemmer. Efter Fimaloven af 1. Marts 1889 skal de ligeledes anmeldes til Firmaregistret, naar de driver Næring. Har de Brændevinshandel, skal de dog efter Lov af 2. Juli 1870 betale almindelig Afgift herfor, selv om de kun uddeler Varer til Medlemmer, og denne Bestemmelse er opretholdt i den nye Lov om Handel med Spiritus af 10. Maj 1912. Den eneste Begunstigelse, der ligger i de her nævnte Lovbestem-

melser, er, at Brugsforeningerne kan virke uden Udgift til Næringsbevis. Betalingen herfor er dog saa forholdsvis ringe, at den næppe spiller nogen praktisk Rolle. Et Bevis herfor er, at talrige Brugsforeninger løser Næringsbevis, og derved opnaar de den ikke uvæsentlige Fordel at kunne sælge til alle og enhver, altsaa ud over Medlemmernes Kreds. I 1914 havde 577 af de 1562 Brugsforeninger løst Næringsbevis, 44 af 75 i Byerne, 140 af 646 Foreninger i Øernes Landdistrikter og 378 af 824 Foreninger i Jyllands Landdistrikter. Forholdet var væsentligt det samme i 1910. For Byernes Vedkommende udtrykker disse Tal klart nok, hvor stærk Tendensen er til at løse Borgerkab, men for Landdistrikternes Vedkommende siger Tallene ikke ret meget, idet en stor Del af Foreningerne lovmæssigt er forhindret i at faa Næringsbevis, fordi de ligger indenfor Byernes Læbælte. I Jyllands Landdistrikter er det forholdsvis høje Tal paa Foreninger med Næringsbevis betydeligt større end i Øernes Landdistrikter, men dette har sikkert sin naturlige Forklaring i, at Læbæltet paa Øerne, hvor Byerne ligger tæt, omfatter forholdsvis langt større Landomraade end i Jylland. Hvis Læbælterne hævedes, vilde derfor rimeligvis flere Brugsforeninger løse Næringsbevis.

Her er vi iøvrigt inde paa et Felt, hvor der med en vis Ret kan siges, at der i Danmark ydes Brugsforeningsbeskyttelse. Byernes Læbælter afspærrer betydelige Strækninger af Danmarks Land for den private Handelsstand. I 1857, da Næringsloven blev givet, og de nugældende Læbæltebestemmelser blev fastsat, var disse tænkt som en Beskyttelse for Han-

delsstanden, men i Tidernes Løb er de blevet det modsatte. Saa længe Bykøbmændene kunde bevare det halvt patriarkalske Forhold til Landbostanden, som bestod fra ældre Tider, var Læbæltet sikkert godt nok for de Handlende som Helhed, men de Tider er jo nu længst forbi, og naar Brugsforeningsbevægelsen her hjemme i særlig Grad har slaaet Rod paa Landet, skyldes det sikkert ikke mindst Læbæltet. Dette har ikke alene hindret private Handlende i at konkurrere med Brugsforeningerne, men den Omstændighed, at man i 1—1½ Mils Afstand fra Byerne ikke kunde faa Varer hos Handlende uden at rejse til Byerne, har rent praktisk medført, at man maatte benytte de Veje, der fandtes til at faa indrettet lokale Forsyningssteder. Og den nærliggende Vej var Oprettelsen af Brugsforeninger. I dette Spørgsmaal viser det sig klart, at Interesserne indenfor Handelsstanden er saa modstridende, at den ikke som samlet „Stand“ formaar at varetage disse Interesser. Hvis det havde været Tilfældet, var Læbæltene forsvundet for længe siden. Ifølge Næringslovens Paragraf 14 kan disse ophæves af Indenrigsministeriet efter vedkommende Kommunalbestyrelses Indstilling, og Lovens Givere havde netop ventet en ret hurtig, successiv Ophævelse. I Almindelighed vil nu Kommunalbestyrelserne gøre en saadan Indstilling afhængig af de stedlige Handlendes eller deres Forenings Ønsker, og Resultatet af denne Hensyntagen er blevet, at Læbæltet bestaar endnu for de allerfleste danske Købstæder. Kun 16 Byer har ophævet det, deraf 8 i Jylland, 4 paa Fyn og omliggende Øer, 2 paa Lolland-Falster, 1 paa Møen og 1 paa Bornholm. Paa Sjælland har

alle Byer undtagen Hovedstaden endnu Læbælte¹⁾. Det vilde sikkert være paa sin Plads, om Lovgivningsmagten en Gang for alle ophævede samtlige Læbælter. De Interesser, der endnu er knyttet til deres Bestaaen, er kun smaa og nærmest personlige, og man bør ikke ad Lovbudets Vej hindre den private Handels Virksomhed. Den maa have Lov til paa lige Fod at konkurrere med andre Former for Varefordeling.

Læbæltets Betydning i Spørgsmaalet Brugsforeninger og Handelsstand er specielt dansk. Mere universelt er Skattespørgsmaalet. Idet Brugsforeningerne saa godt som overalt drives efter Rochdale-Principet: Salg til Dagspriser, fremkommer der et Overskud, som senere fordeles mellem Medlemmerne. Skal dette Overskud nu beskattes som Indtægt hos Brugsforeningen, eller er det skattefrit? Her hjemme er dette Spørgsmaal som bekendt afgjort i Praksis paa den Maade, at Brugsforeningerne er fritaget baade for Stats- og Kommuneskat, naar de kun fordeler Varer til Medlemmer. Løser de derimod Næringsbevis og sælger til Ikke-Medlemmer, skal de svare Skat. Dette Forhold spiller selvfølgelig en vis Rolle i det ovenfor omtalte Spørgsmaal om Brugsforeningernes Tilbøjelighed til at løse Næringsbevis. De Brugsforeninger, som findes i Hovedstaden, har — med en enkelt Undtagelse — alle begyndt med at handle paa Næringsbevis. I den aller

¹⁾ De Købstæder, hvis Læbælte er ophævet, er følgende: Aarhus, Aalborg, Vejle, Kolding, Skive, Holstebro, Lemvig, Sæby, Nyborg, Svendborg, Odense, Rudkøbing, Nykøbing F., Nakskov, Stege og Neksø. Af de nyoprettede Købstæder har Esbjerg og Herning intet Læbælte, og for Marstal, Nørresundby, Løgstør, Silkeborg og Frederiksværk gælder kun Næringslovens § 55 (Høkerbæltet).

seneste Tid har dog et Par af de største opgivet dette og fordeler nu kun Varer til Medlemmer. Muligt spiller Hensynet til Skattepligten her en Rolle, men iøvrigt er der ogsaa den Fordel for Brugsforeninger, naar de ikke handler paa Næringsbevis, at de kan oprette Filialer, og jeg vil antage, at Brugsforeningerne i hvert Fald i Hovedstaden og de større Byer her hjemme efterhaanden kommer ind paa dette Princip ligesom i Udlandet¹⁾.

I England er Brugsforeningernes Skattepligt efter Brugsforeningsloven af 1893 bestemt saaledes, at de fritages for Indkomstskat til Staten, naar de er registrerede og ikke er lukkede Selskaber, men optager nye Medlemmer under rimelige Betingelser. Skattefritagelsen gælder, selv om de sælger til Ikke-Medlemmer, hvad der er Reglen i England.

Mere blandet er Spørgsmaalet om Brugsforeningernes Skattepligt i Tyskland. Til selve Riget svares der kun nogle Registrerings- og Stemplingsafgifter, men Enkeltstaternes Skattelovgivning strammes mere og mere om Brugsforeningerne, væsentlig paavirket af den hidsige Agitation mod Foreningerne fra de Handlendes Side. I Prøjsen er kooperative Foreninger i Almindelighed fritaget for Indkomstskat, men en Undtagelse danner Brugsforeningerne, som beskattes af deres Overskud, selv om de kun fordeler Varer inden for Medlemmernes Kreds. Endnu kan de dog slippe

¹⁾ Paa dette Punkt faar Brugsforeninger uden Næringsbevis altsaa en lovmæssig Særstilling fremfor den private Handlende, som kun maa have ét Udsalgssted i hver Kommune. Et andet Spørgsmaal er, om Detailhandlerne vilde have Fordel af en Ophævelse af Forbudet herimod. Det vilde give fri Bane for Storhandelens Filialforretninger.

for at betale Skat af den Del af Overskudet, der ydes som fast Rabat, naar denne ydes efter visse nærmere Regler, men der er stærke Kræfter i Bevægelse for at inddrage ogsaa den faste Rabat under Beskatningen. I Hamborg har en Skattenovelle af 1911 taget saa haardt fat paa Brugsforeningerne, at den derværende store Forening „Produktion“ har maattet omorganisere sig for at slippe noget billigere. Der føres endnu Rets-sag om, hvorvidt det vil lykkes for Foreningen.

For en teoretisk Betragtning af Skattespørgsmaalet synes det vanskeligt at naa til det Resultat, at der skal betales Skat af et Overskud, som indvindes ved Fordeling af Varer blandt en Brugsforenings Medlemmer. Man kan selvfølgelig ikke hæfte sig ved den rent ydre Lighed, at baade den private Handlende og Brugsforeningen forsyner Forbrugere med Varer fra en Butik. Der maa ses paa, hvad Formaalet er med denne Vareforsyning, og her kommer Forskellen frem. Den Handlende driver Virksomheden for at skaffe sig Indtægt, Brugsforeningernes Medlemmer for at spare Udgifter. For at beskatte det Overskud, der tilflyder Medlemmerne fra en Brugsforening, maa man konstruere et „Indkomst“-Begreb, som afviger væsentlig fra, hvad der vil forekomme den uhildede Teoretiker normalt. At beskatte ekstra, hvad Forbrugeren sparer ved at foretage sin Vareforsyning paa en bestemt Maade, er at beskatte det sparede Beløb to Gange. Iøvrigt kan en Brugsforening jo drives med saa lave Udsalgspriser, at der intet Overskud fremkommer, og her vil det altsaa være faktisk umuligt at finde et Skatteobjekt. Naar man i Tyskland er inde paa Beskatning af Brugsforeningernes Overskud, viser det, at

man har forladt de sædvanlige Skatteteoriers banede Landevej og bevæger sig paa de politiske Hensyns ret vildsomme Overdrev. Hvor langt man er naaet, illustreres maaske bedst ved følgende: I Landdagen i Brunsvig stilledes der i 1912 Forslag om, at Brugsforeningernes Dividende regnedes som skattepligtig Indkomst for Medlemmerne. Dividenden beskattes i Forvejen hos Brugsforeningerne, og man vilde altsaa ved Forslagets Vedtagelse have naaet at beskatte samme Beløb tre Gange. Med faa Stemmers Overvægt blev Forslaget dog forkastet.

— Som Resultat af denne Undersøgelse af Brugsforeningernes Retsstilling maa det altsaa siges i Almindelighed, at det ikke skyldes legale Særbegunstigelser, naar Detailhandleren en Dag møder Brugsforeningernes Konkurrence paa sin Vej, og for saa vidt har han ingen objektiv Grund til at beklage sig over denne Konkurrence. Hvis en Handelsmand her hjemme skulde mene, at vor Skattelovgivning gav Brugsforeningerne et særligt Rygstød, behøver han blot at vende sig til Tyskland for at faa Beviset for, at selv en haard Skattepolitik overfor Brugsforeningerne ikke formaar at hæmme deres Vækst.

Brugsforeningernes øjensynlige Overlegenhed ved Detailfordelingen af Varer maa derfor skyldes andre Aarsager. Og disse er væsentlig af rent økonomisk Art. Svagheden hos Detailhandleren er de store Driftsudgifter, som tynger hans Forretning. De vil i de fleste Tilfælde udgøre en alt for stor Procentdel af Omsætningen. Han maa betale stor Butiksløje, da Forretningen skal ligge paa et passende Sted. Han maa have et Personale stort nok til at besørge Om-

sætningen paa de travleste Ugedage og paa de travleste Tider af Dagen, men hverken Butiksrum eller Personale bliver fuldt udnyttet, fordi der ikke er jævn Fordeling af Omsætningen. Brugsforeningerne er paa disse Omraader heldigere stillet. De har en nogenlunde fast Kundekreds, som ikke er afhængig af, hvor Uddelingslokalet er beliggende, og de kan bedre fordele Omsætningen over hele Ugen.

Den indbyrdes Konkurrence indenfor Handelsstanden bidrager væsentligt til at indskrænke den enkelte Handlendes Omsætning, og denne Konkurrence har en Tendens til stadig at forøge de forholdsvise Driftsomkostninger. Brugsforeningerne viser sig gennemgaaende at samle et stigende Antal Medlemmer, og især deres Størrelse gør dem til farlige Konkurrenter for den private Detailhandler. Det teoretiske Princip kun at handle mod kontant Betaling giver ogsaa Foreningerne en Fordel, dog sikkert mindre end man ofte ser fremhævet. Ligeledes spiller vistnok Spørgsmaalet om de Handlendes Reklame en mindre Rolle, end man ofte antager; det er kun faa Detailhandlere, selv i Manufakturbranchen, der averterer i Bladene eller overhovedet anvender anden Reklame end lidt beskeden Vinduespyntning. — Endelig maa fremhæves den væsentlige Omstændighed, at Brugsforeningerne i Reglen ved at organisere Fællesindkøbsforeninger kan gøre billigere Indkøb end den private Detailhandler, og paa dette Omraade vender Brugsforeningernes Konkurrence sig altsaa direkte saavel mod Grossisten som mod Detailhandleren.

Skulde man i faa Ord karakterisere Brugsforeningernes Overlegenhed i Konkurrencen med den private

Handel, maatte det derfor blive: at Foreningerne repræsenterer et handelsteknisk højere Udviklingstrin. Den Handel, der er i Stand til at arbejde med de laveste Omkostninger, vil — alt andet lige — staa sig i Konkurrencen, og hvis en Brugsforening kan drive Detailhandel med f. Eks. 10 % Driftsomkostninger i Forhold til Omsætningen, medens de sædvanlige Driftsomkostninger for en Detailhandel maaske ellers nærmer sig 20 %, vil den første Handelsform selvfølgelig være den fordelagtigste for de paagældende Medlemmer af Brugsforeningerne. Men ogsaa rent samfundsekonomisk set spiller det en Rolle, om en Samfundsfunktion, i dette Tilfælde altsaa Varefordeling til Forbrugerne, udføres paa en mere eller mindre økonomisk Maade. Statistiken over Erhvervsfordelingen ved Folketællingen i Danmark 1911 viser, at den Procentdel af Befolkningen, som i dette Aar beskæftigedes ved Handel og Omsætning, var 11,1 %. I 1901 var Procenten 9,1; den er altsaa i 10 Aar steget med omtrent 2. Selv om man maa regne med, at Handelens Omraade relativt udvides, bl. a. fordi der stadig paa visse Punkter maa blive længere Vej fra Producent til Forbruger, og fordi der endnu foregaar Ophævelser af Rester af den gamle Naturaløkonomi, synes en saa stærk Stigning i Procenten for Handelserhvervet dog at maatte vække visse Betænkeligheder. Lige saa vel som Produktionen, hvis den foregaar under forældede og uøkonomiske Former, er varefordyrende, lige saa vel er Omsætningen det, hvis den samfundsmæssig set kræver mere Arbejdskraft og mere Kapital end nødvendigt. Man kan selvfølgelig ikke drage nogen egentlig Slutning af de nævnte Procenttal, men de modsiger i

hvert Fald ikke det rent umiddelbare Indtryk, man har af, at Detailhandelen breder sig uforholdsmæssig stærkt, og at der ofte skydes uforudt mange Handelsmedlemmer ind, før en produceret Vare naar frem til Forbrugeren.

For saa vidt Brugsforeningerne er i Stand til at bringe Vareomsætningen op i et mere økonomisk Plan, maa man rent samfundsmæssig anerkende deres Betydning. Fra de fleste økonomiske Forfatteres Side ses der da ogsaa med betydelig Velvilje paa hele Brugsforeningsbevægelsen, om end man — navnlig i den lidt ældre Tid — var mest tilbøjelig til at betragte Brugsforeningerne som en Slags Selvhjælpsforeninger for Arbejderklassen.

At Brugsforeningerne har denne økonomiske Opgave, og i hvert Fald at de er i Stand til at løse den, indrømmes naturligvis ikke af Bevægelsens Modstandere. Det hævdes hyppigt, at det kun er Skin-Fordele, der bydes Medlemmerne i en Brugsforening, at Varepriser og Kvalitet ikke staar i bedre Forhold til hinanden i Brugsforeningernes Udsalg end i den Handlendes Butik, og at de tilsyneladende billigere Priser (naar Dividenden medregnes) derfor beror paa en Fiktion. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Varekvalitet maa der dog peges paa et ganske bestemt Forhold, som i hvert Fald teoretisk taler til Gunst for Brugsforeningerne. Det er, at Brugsforeningerne, hvis Opgave kun er at varetage Medlemmernes Tarv, har en direkte Interesse i at fremskaffe gode Varekvaliteter, medens der for den private Købmand kun kan være Tale om en afledet Interesse i denne Henseende, nemlig betinget af Hensynet til at bevare og eventuelt

udvide sin Kundekreds. — Brugsforeningernes kraftige Udvikling synes ogsaa i sig selv at være et Bevis for, at der tilflyder Deltagerne i Bevægelsen økonomiske Fordele. Men det bedste Bevis herfor har man vel egentlig i selve den private Handelsstands Modstand mod Brugsforeningerne. Hvis disses Overlegenhed i Varefordelingen kun var en Indbildning, vilde det jo være meningsløst at rejse en stærk Kamp mod Brugsforeningerne. Sandheden maatte vel en Gang gaa op for de vildledte Forbrugere, saa de vendte Foreningernes Uddelingslokaler Ryggen og atter søgte den private Handels miskendte Boder.

Rejser man altsaa en Kamp mod Brugsforeningerne, anerkender man netop derved, at Foreningernes Virksomhed hviler paa en stærkere og mere fuldkommen økonomisk Basis end den private Handels Varefordeling, og dermed maa man samtidig anerkende, at Brugsforeningerne er i Stand til at løfte Handelen op i et mere samfundsøkonomisk Plan og saaledes er til Gavn for Samfundsudviklingen.

Der er dog ét Forbehold, hvorved man kan undgaa denne logiske Konsekvens. Det er at hævde, at Samfundets sociale Struktur er heldigere, naar der eksisterer en talrig privat Handelsstand — ofte nærmere betegnet som „Middelstand“ — og at det derfor vil være til Skade for Samfundet, hvis denne Middelstand indskrænkes i Antal paa Grund af Brugsforeningernes Udvikling. Netop paa denne Basis er det da ogsaa, at den mere moderne Anti-Brugsforeningsbevægelse rejses. Men her kommer vi til et meget vanskeligt Punkt, for netop her begynder Kampen mod Brugsforeningerne at antage politiske Former. Det er en

kendt Sag, at vi her i Danmark til daglig ikke mærker stort til en Anti-Brugsforeningsbevægelse, i hvert Fald ikke i det offentlige Liv. Men naar der staar et Valg for Døren, dukker denne Bevægelse ufravigelig op og synes ofte helt at overskygge alle andre Modsætninger.

I Tyskland, hvor Kampen mod Brugsforeningerne i det hele har antaget de skarpeste Former, er det ikke blot ved politiske Valg, at Modstanden møder frem. Der gaar næppe en Session, hverken i Rigsdagen eller de enkelte Staters Parlamenter, hvor der ikke føres Debatter om Brugsforeningernes Stilling, deres Skatteforhold og deres sociale Skadelighed, Debatter, som i Reglen fremkaldes ved Indsendelse af Forslag eller Petitioner fra Handelsforeningernes Kongresser eller Møder.

Den politiske Side af Sagen skal jeg ikke berøre her. Men jeg skal kort fremhæve, at Modsætningen: Brugsforeninger kontra privat Handelsstand er en Del af et almindeligt Modsætningsforhold, vi møder saa hyppigt i den økonomiske Samfundsudvikling, nemlig mellem Forbruger og Producent.

Er Samfundsmennesket først Forbruger eller først Producent, og i hvilken Egenskab har Individet størst Krav paa Samfundets Bevaagenhed? En ivrig Brugsforeningsentusiast vil sikkert uvilkaarligt svare: „Som Forbruger. Samfundets økonomiske Opgave som Helhed er at tilfredsstille Behovene, og denne Opgave kan kun løses paa rette Maade, naar man stiller Forbrugernes Interesse i Forgrunden.“ Men der er et praktisk Forbehold, som maa gøres her, og det er, at det nytter lidet for et Individ i vort Samfund, at der

er Adgang til at købe Alverdens Herligheder for Spotpris, naar Midlerne til at købe for overhovedet mangler. Derfor maa man ogsaa samfundsmæssigt have Øje for Individets Stilling som Producent, d. v. s. som indtægtserhvervende, og det kan være baade som deltagende i den egentlige Produktion og i Omsætningen.

Der er ikke Lejlighed til at komme dybere ind paa hele dette Spørgsmaal her. Jeg skal nøjes med at drage en enkelt Parallel. Tænker man f. Eks. paa den tekniske Revolution, som er foregaaet i Industrien, vil man se, at mange Erhverv er gaaet til Grunde, fordi Produktionen naaede op paa et højere teknisk Stade. Mange Arbejdere og selvstændige Haandværkere er herved ramt i deres Stilling som Producenter, medens Forbrugerne som Helhed vel nok har vundet ved billigere Produktion.

Paa det Trin i Samfundets Udvikling, hvor vi nu lever, har der ikke vist sig særlig Tilbøjelighed til at beskytte de Producentinteresser, som trues af selve den økonomiske eller tekniske Udvikling, og der er derfor heller næppe Grund til at tro, at Detailhandlerstanden vil opnaa stort i sin Konkurrence mod Brugsforeningerne ved at paakalde Samfundets Indgriben til Beskyttelse for sine nedarvede Erhvervsinteresser, med andre Ord ved den politiske Kamp.

Har Handelsstanden da ingen Muligheder for at hævde sig i denne Konkurrence? Jo, men den maa gaa nye Veje og finde nye Midler. Hvis den vil hævde sig, maa den iagttage de Punkter, hvor Brugsforeningerne har deres Overlegenhed, og søge at tilegne sig de samme Fordele, som opnaas her. Den

maa føre Kampen paa det økonomiske Omraade, thi det er her, den angribes. Men det er næppe muligt for Detailhandlerne, saa længe de fortrinsvis betragter sig som Medlemmer af den samlede „Handelsstand“ og vil optræde som saadan. Hvis der skal kunne virkes med Kraft for økonomiske Interesser, maa de ensartede Interesser samles, og de uensartede maa skilles.

Hvorfor laver Detailhandlerne f. Eks. ikke Indkøbsforeninger paa samme Maade som Brugsforeningerne? De vilde derved seiv erobre en Del af Grossistavancen, kunde nedsætte deres almindelige Detailavance og saaledes blive til en vis Grad aggressive i Kampen mod Brugsforeningerne. Men selvfølgelig vilde derved øjeblikkelig den smukke Harmoni mellem Detailhandlerstand og Grossister forsvinde.

Detailhandlerne kunde gaa et Skridt videre. De kunde selv overtage Produktionen af visse Varer, atter ligesom Brugsforeningerne. Men selvfølgelig vilde dette i ikke mindre Grad tages ilde op af Storhandelen, hvis Interesser jo hyppigt er stærkt knyttede til Produktionen.

Saadanne Foranstaltninger vilde kræve en fast og maalbevidst Organisation indenfor Detailhandlerstanden, men under denne Forudsætning synes de heller ikke at ligge udenfor det muliges Omraade. I Tyskland er man i mange Egne begyndt at oprette Indkøbsforeninger, men Modstanden fra Grossistkredse er stor, og Forstaaelsen fra Detailhandlernes egen Side er heller ikke den bedste. Der eksisterer dog et „Verband deutscher kaufmännischer Genossenschaften“, som i 1913 omfattede ialt 109 Indkøbsforeninger.

Man vil have lagt Mærke til, at der her i Hovedstaden i de senere Aar er oprettet en Del saakaldte „Koloniallagre“, som sælger Varer med en væsentlig mindre Avance end sædvanlig i denne Branche. Mange af dem har skabt sig en meget betydelig Omsætning, og de er vist i lige Grad stærke Konkurrenter baade overfor de sædvanlige Kolonialforretninger og Brugsforeningerne. Denne nye Forretningsform bekæmpes paa det skarpeste af den øvrige Detailhandlerstand, og det er bl. a. ikke ualmindeligt at se Indehaverne anklagede for Sø- og Handelsretten, fordi de har solgt en eller anden Vare for billigt (Loven om urigtig Varebetegnelse m. m. af 8. Juni 1912 § 13). Men et Spørgsmaal er det, om ikke disse Forretninger netop betyder en Nydannelse, som vilde være af Betydning i Detailhandelens Kamp for Tilværelsen. De sætter ganske vist Avancen ned, men hvor mærkeligt det end lyder, er den høje Avance i én Henseende et svagt Punkt for Detailhandelen. Det er nemlig den, der muliggør den stærke Tilstrømning ude fra. En Nybegynder kan klare sig med en ret minimal Omsætning, fordi Avancen er høj. Er den lav, skal der en betydelig Omsætning til, for at Forretningen kan bære sig, men en betydelig Omsætning kan ingen vente straks, og Tilgangen bliver derved væsentlig vanskeligere.

Hvorvidt man kan vente, at Detailhandelen saaledes vil udvikle sig til mere økonomiske og derfor stærkere Former, skal jeg ikke profetere om. Der vilde hertil kræves en stærk Organisationsaand, som vistnok — endnu i hvert Fald — ikke findes, og der vilde kræves et helt forandret Syn paa Brugsforenin-

gernes Virkemaade og de Kræfter, som bærer dem frem.

Men selv om en saadan Udvikling skulde foregaa, vil Brugsforeningsbevægelsen ikke være overflødig. Den vilde ganske vist have naaet sit foreløbige Maal: at gøre Omsætningen billigere, men den vilde stadig have som Opgave at være Regulatoren for Varepriserne, baade i Omsætningen og Produktionen. Og netop Konkurrencen med en Detailhandlerstand, som selv forstod at anvende Nutidens Former for Organisation og Samvirke, vilde give Brugsforeningerne nye Impulser til yderligere at udvikle den produktive Side af deres Virksomhed. Netop her synes der i vor Tid at kræves stærke Magter til at være Prisregulator.

Om Brugsforeningerne derved mere og mere vilde nærme sig det store Maal, som var Robert Owens, og som var Rochdale-Pionerernes, det er et Fremtidens Spørgsmaal — og Fremtidens Runer er det ikke givet Nutiden at raade.